

En Utanmyrabo berättar

BUS GUNNEL ÅKESSON

Mats Wik om förändringar på en bondgård

Skogsbrynet, sjöviken, träskmyren och förkastningsbranten ramade in och gav byn dess begränsning. Förutsättningen fanns i markerna som gav sina tillgångar för generationer av jordbrukare. Men även Utanmyra kan förändras.

Sensommaren 2017 lämnade den sista kon ladugården hos Mats Wik i Utanmyra och med detta sattes punkt för en lång tid av traditionell djurhållning. Avvecklingen var planerad och gjordes steg för steg. Redan 1984 hade Mats slutat med mjölkkor. Korna gick helt enkelt över till att i stället bli köttdjur. Mjölkdjuren blev moderdjur för nya kalvar och en tjur införskaffades. För ett år sedan såldes en del av besättningen. Idag finns inga mjölkdjur kvar, varken i byn eller på resten av ön.

– Att inte längre ha kor var inget lätt beslut att fatta, säger Mats. Det kändes tomt. Jag var van att gå ut varje morgon och titta till djuren. Men när man blir äldre måste man ta ställning och kunna avsluta på ett kontrollerat sätt. Den ko som var min favorit skulle inte vara kvar längst utan fick gå bland de första. Det gjorde det hela lättare.

Men att gå ut på gården varje dag gör Mats förstås fortfarande.

Kor i Utanmyra. Foto: Bus Gunnel Åkesson

Och nu finns det faktiskt åter några djur i den tomställda ladugården. De kor och får som miste sitt stall i samband med branden sommaren 2017 i Myckelbyn har tillfälligt fått ett nytt härbärge i Utanmyra.

Mats föddes 1948 som andra barnet i en skara av fyra syskon. Föräldrarna var Dunder Gunnar Larsson från Grudbo och Matsers Elsa Wik från Utanmyra. När Mats föddes bodde familjen i mamma Elsas hemgård Matsersgård, tillsammans med mormor och mormorsmor. Ladugården där var otidsenlig varför planer gjordes upp för en nybyggnad några hundra meter åt nordväst. Den gårdsplatsen hade Mats farfar Dunder Lars (Kistnis Lars) ärvt av sin syster. Så 1952 stod en modern ladugård färdig. När den var klar byggdes bostadshuset, dit familjen flyttade 1953. Mats berättar att det var det första huset på Sollerön där källarvåningen grävdes ut med grävmaskin. Det är i det huset som Mats med sambo Gunnel Eriksson bor i idag. På gården närmast byvägen uppfördes 1974 en stuga för föräldrarna Gunnar och Elsa. I granngården Lundgård i nordöst bor Mats son Magnus med familj.

På platsen där Mats bor låg från början *Sturlafvasgård* (det är den stugan som nu finns på Hembygdsgården). Familjen utvandrade till Amerika 1868. Soldaten Sund Lars köpte gården men bosatte sig inte där från början. Hans son Sund Anders gifte sig med Kistnis Karin,

syster till Mats farfar och paret byggde sig ett tvåvåningshus. Denna stuga revs före nybyggnationen på 1950-talet. Mats kommer ihåg den gamla ladugården.

Ladugården som Mats föräldrar uppförde har fungerat bra, med bara några kompletteringar: en sädestork på 1960-talet och en skulltork på 1970-talet för att torka hö. Att driva jordbruket med djurhållning och odling innebar ett hårt arbete, men livet inrättades efter dessa förutsättningar. Lantbruket var ändå moderniserat. Mjölkmaskiner med rörmjolkning användes, men mjölken kom ut i en spann. Mjölken skulle därefter silas och hällas ner i krukor som kylades nere i en bassäng med kallt vatten, innan krukorna fördes från mjölkpallen vid byvägen till mejeriet i Mora. Senare mekaniserades detta ytterligare och mjölken hämtades med tankbil.

Mats tog studenten 1968 och övervägde möjligheten att studera vidare. Men beslutet blev att stanna kvar i Utanmyra och bli bonde på heltid. Sedan 1978 har Mats själv svarat för djurhållningen på gården. Föräldrarna Gunnar och Elsa deltog så länge de levde i arbetet. Under en period var Mats fodervärd för lösdrift året runt med kor av rasen Charolais i en naturvårdssatsning tillsammans med Mora kommun.

Men enbart spannmålsodling eller djurhållning är inte tillräckligt på Sollerön. Jämförelsevis små åkrar och betesmarker har gjort skogsbruket till en viktig del av försörjningen. Inkomsterna från skogen har bidragit till ekonomin och möjliggjort de maskininvesteringar som det alltmer mekaniserade jordbruket har krävt. Mindre omfattande arbeten som röjningar och gallringar har Mats utfört själv, medan uppdrag lämnats för sådant som krävt tillgång till skogsmaskiner. Tidigare var skogsarbetet en vintersyssla. På senare år har detta ändrats till att det pågår hela året, med bara en kort sommarpaus. Sågverksindustrin vill inte längre hålla stora lager utan föredrar ett jämnt inflöde av timmerleveranser.

Den kritik som förr framfördes mot ett alltför rationaliserat skogsbruk var ibland befogad, menar Mats. Men medvetenheten hos skogsbolag och privata ägare har ökat. Numera används skonsamma metoder för avverkning och markberedning. Driften av hans skog följer en skogsbruksplan och skogen är också miljöcertifierad, för att säkra att miljövärden tas till vara. För detta har fem procent av

marken undantagits brukande så att speciella naturtyper kan sparas. Det är Skogsstyrelsen som avgör vad som ska klassas som biotopmark, men frågan är inte oproblematisk.

– Det viktiga är att trivas i sin skog, inte att maximera avkastningen, förklarar Mats. Det måste finnas en balans i avvägningen av hur stora skogsområden som ska skyddas. Som det är idag köper inte skogsbolagen produkter från mark med nyckelbiotop och skogsägaren ersätts oftast inte heller för sådan mark.

Ängsnyckel i Norrviken. Foto: Torbjörn Nääs

Lafvasvål, som hör till gården, söder om *Nördervejk* i Utanmyra är en plats att gilla. Här växer den fridlysta nattviolen och ängsnyckeln och där måste marken skötas varsamt och småskaligt. En annan plats som han uppskattar för jakt och rekreation är timmerstugan i *Selen*, där förfäder brukat fåbod sedan långt tillbaka. Här finns också två vindkraftverk i närheten placerade på Mats ägor.

Kombinationen jord och skog, som länge gällt på Sollerön, håller dock på att luckras upp idag. Intresset har ökat för köpare i storstäder att investera i skogsfastigheter. I köpet ingår ju också oftast åkerskiften på ön och det har visat sig kunna bli ett bekymmer hur dessa åkrar ska

skötas när ägaren själv inte är en aktiv jordbrukare. Att arrendera ut mark som man gör på andra håll i landet är ingen vanlig lösning på ön. Här får man stället förlita sig på att komma överens med någon så att marken inte står oanvänd. Det är viktigt att värna de öppna odlingarna.

– Det är mycket okunskap som blottas i debatten om korna och klimatförändringarna, menar Mats. Det behövs ett historiskt perspektiv. I mitten av 1800-talet fanns det tio gånger fler djur i socknen. Var det på något vis hälsovådligt, frågar sig Mats. Betesdjuren behöver inte hota klimatet utan kan istället bidra till en varierad flora på markerna där de betar. Det öppna landskapet på vår ö är utpekad som riksintressant i den översiktliga planeringen, fortsätter Mats. Vi måste tillsammans hjälpas åt att värna vår vackra ö! Allt fler inser värdet av ekologiskt uppfödda djur där man bland annat slipper använda antibiotika. Livsmedelsförsörjningen är viktig globalt sett och då ska vi inte avveckla åkermark, menar Mats som sedan länge samarbetat med länsstyrelsen i Natura 2000-området vid stränderna i *Nördervejk*, där en skärm av långsiktig skog skyddar värdefulla arter.

Mats har numera lämnat sina uppdrag i bondekooperationen och har heller inga kommunala åtaganden. Det enda som återstår är Sollerö Gemensamhetsskogs samfällighetsförening där Mats ingår i styrelsen.

Ett stort intresse är släktbanden till USA. Mats farfars morbröder utvandrade från Utanmyra till Minnesota på 1800-talet och Mats upprätthåller kontakten med deras ättlingar. Han har besökt dem vid fem tillfällen sedan 2000 och blir alltid väl mottagen som en 'guest of honour'. De har också i sin tur gästade Sollerön.

Nuförtiden är Utanmyra en välordnad by att flytta in till, uppskattad av barnfamiljer och andra som söker harmoni och småskalighet. Och det var i den här byn som Mats fann sin roll och där tog hand om arvet från sina förfäder.

Bus Gunnel Åkesson